

me je, ko sem občutil in si pritrdil, da me misel na njegovo smrt, skoraj fizičen dotik z njo, sploh ne prizadene, občutil sem jo kot smrt nasploh, kot nekaj docela naravnega.

Med nama je ležalo dolgih, nepremaganih petindvajset let.

Nisem vzdržal, da bi s svojim tokom prišel do konca sprehajališča, izstopil sem iz vrste, potegnil brata za sabo in ga skoraj vlekel med obema vrstama, po ozkem, vijugastem praznem pasu med njima. Neprestano sem zadeval ob ljudi in zdelo se mi je, da si na silo utiram pot skozi množico, ki se bo zdaj zdaj prebudila iz svoje grozeče nemosti in naju preplavila.

KOMISIJA ZA SAMOMORE

Farsa

Ervin Fritz

Ervin Fritz (rojen 1940 v Preboldu) je končal učiteljske v Celju in absolviral dramaturgijo na Akademiji za gledališče, film, radio in televizijo v Ljubljani. Tu, v eni izmed redakcij televizije, se je tudi zaposlil. 1967 je izšla njegova prva pesniška zbirka, Hvalnica življenja. Doživela je izjemno lep sprejem tako pri kritiki kot pri bralcih. Fritz je s svojimi pesmimi nanovo opozoril na socialno tematiko, zapel je o najbolj vsakdanjih pojavih življenja, s hoteno depoetizacijo tem in jezika je ustvaril nove in zanimive pesniške vrednosti. Farsa, ki jo objavljamo na straneh naše revije, potrjuje vse značilnosti Fritza kot pesnika. Ljubljanska televizija jo je že uvrstila v svoj program.

OSEBE:

Mladi človek, poboljševalec človeštva

Brezposelni, zapit človek

Bančni uradnik, nesrečen človek

Debela ženska z dvema otrokoma, ksantipa

Profesor, srečen človek
Služkinja, noseča po zidarju, ki jo je pobrisal
Dekle, nesrečno zaljubljena socialistična pubertetnica
Član komisije, uraden človek

PRIZORIŠČE:

Čakalnica

ČAS:

današnji

Čakalnica pred uradom, v katerem zaseda komisija za dovoljevanje samomorov. Soba je kakor vse čakalnice pred ordinacijami zdravnikov, odvetnikov ali sodišč: slabo opremljena in gola. Brezposelni, bančni uradnik in služkinja sedijo vsak zase in molčijo, kot se sedi in molči po vseh čakalnicah, dokler kdo ali nekaj ne prebije ledu molka. Tokrat zmoti tišino profesor, ko vstopi: nov kandidat za prostovoljno smrt. V vseh navzočih zbudi radovednost in pogovor se začne sproščeno ter odrešujoče, saj se pogovarjajo o stvareh, ki so vsem skupne.

PROFESOR (vstopi): Dober dan, ali tu zaseda komisija za samomore?

BREZPOSELNI: Tamle notri. Počakati bo treba. Povsod se čaka. Ali ste prvič?

PROFESOR: Prvič. Je že kdo notri?

BREZPOSELNI: Neko dekle. Nesrečna ljubezen. Ne bodo ji dovolili. Čemu pa vi?

PROFESOR: Osebne težave.

BREZPOSELNI: Z osebnimi težavami je hudo. Ljubezen, duševni boji, depresije... Odvisno je od tega, kdo je v komisiji. Neka starejša gospa, ki predseduje ob sredah in petkih, je zelo naklonjena nesrečni ljubezni in zlomu idealov, toda danes ne ordinira.

PROFESOR: Moji razlogi nimajo nič opraviti z nesrečno ljubeznijo in z zlomom idealov.

BREZPOSELNI: Tudi drugače zelo težko kaj dosežeš. Preveč dela imajo. Osebne težave prepuščajo najraje psihiatrom, materialne in socialne težave ponavadi sicer upoštevajo, a tudi pri teh ne gre vse gladko. Jaz na primer sem danes tu že tretjič: brez dela, brez stanovanja, bolan — jetra — malo pijem, veste — pa so mi že dvakrat preložili. Danes jih bom omehčal. Človek se mora malo znajti. Pritisniti na prave gumbе. Napeti prave strune...

URADNIK: Ali prijemljejo na usmiljenje?

BREZPOSELNI: Kako na usmiljenje?

URADNIK: Da se narediš bednega. Da se jim zasmiliš in ti podpišejo.

BREZPOSELNI: Tudi to je odvisno od tega, kakšna je tisti dan komisija. Ne škodi že ne, če zabrenkaš na usmiljenje, posebno pri ženskah. Vendar imajo tudi oni predpise. Bolje je, če prideš prednje s čim, kar je črno na belem. Nekateri se znajdejo: zveze, priporočila, listine, zasluge, telefonček. Človek ne more pred komisijo kar tako kot bebec: Nate, tukaj me imate, napravite z menoj, kar hočete.

URADNIK: Veste, jaz sem nesrečen človek. Niti pravega razloga nimam. Mislim... bojim se, da ne bo zadosten... družinski razlogi, veste, žena...

BREZPOSELNI: Vsi imamo kaj. Kaj hočete. Drugače se ne bi našli tukaj. Mar ne?

SLUŽKINJA: Ali služkinje zelo zavračajo, noseče, take, ki nimajo nobenega izhoda več, ki nimajo kam dati otroka, da bi lahko delale, ki jih je fant zapustil in morajo potem piti lizol?

BREZPOSELNI: To je tudi različno. Če nosečnost ni previsoka, jih prepustijo komisiji za dovoljevanje splavov.

SLUŽKINJA: Pa če je tudi za to prepozno in so tudi drugače sploh zelo nesrečne?

BREZPOSELNI: Svetujejo jim, naj otroka vseeno rodijo, potem pa naj ga oddajo. Same pa gredo lahko na cesto. Tako se jih je že mnogo znašlo. Če pa vidijo, da kaj takega ne bi zmogle, potem seveda podpišejo.

SLUŽKINJA: Tako se bojim, da bi me zavrnil. Veste, nimam nikogar, da bi rekel kako besedo zame.

BREZPOSELNI: Samo ne dajte se odpraviti kar na kratko! Vztrajajte, zahtevajte, bodite malo vsiljivi, pa bo šlo. S čim pa mislite narediti?

SLUŽKINJA: Mislila sem na lizol. Do tega najlaže pridem, skoraj v vsakem stranišču ga imajo.

BREZPOSELNI: Lizol je malo staromodno. Pa paziti je treba, da ni razredčen. Če je razredčen, vas samo razžre, mučite se in mučite, konca pa ni in ni. In treba ga je spiti čim hitreje in čim več, najraje na prazen želodec. Potem deluje takoj. Če pijete počasi, vas stisne v grlu in ne gre več dol.

URADNIK (*brezposelnemu*): Na kaj pa vi mislite?

BREZPOSELNI: Jaz imam pištolo.

URADNIK: Jaz pištole nimam. Vrv je ravno tako dobra, medtem ko se mi zdi, da so uspavalne tablete manj zanesljive.

BREZPOSELNI: Na uspavalne tablete se ne morete zanesti. Poznal sem nekega igralca, bil je nadarjen človek. Zaljubil se je v flavtista

v opernem orkestru. Sprva sta lepo vozila. Pred predstavami sta se cmokala v obrekovalnici — takrat sem še v gledališču prestavljal kulise — zmeraj sta tičala skupaj; hodila sta v slaščičarno na likerje, igralec je flavtistu pisal pesmi, vsi v hiši so mu priznavali talent. Na svojo roko sta začela pripravljati recital. Tedaj pa smo dobili mladega tenorista in flavtist se je začel z njim spogledovati. Igralca je to tako prizadelo, da se je sklenil končati. Takrat seveda še ni bilo te komisije. Ko smo sedeli v kavarni, je naročil kavo in dva deci kisle vode. Na skrivaj je stlačil v usta pest uspavalnih tablet, še malo posedel, popil kavo in do kraja pokadil cigareto. Potem se je mirno poslovil in rekel, da gre domov umret. Vsi smo vedeli, kako je z njegovo ljubeznijo, a mislili smo, da se šali; bil je namreč šaljiv človek. Ni pa še prišel do vrat kavarne, ko je padel in omedlel. Natarar je poklical rešilnega in v bolnici so mu še pravi čas izprali želodec. Ko je to slišal flavtist, ga je zelo prizadelo in se je z njim pobotal. Spet sta skupaj hodila na likerje in spet skupaj vadila recital. Toda na večer pred premiero je igralca povozil avto.

URADNIK: Ja, nekateri nimajo sreče.

SLUŽKINJA: Tudi plin ni zanesljiv. Neka moja prijateljica je odprla pipo, ker jo je gospod posilil. Pa so v plinarni ravno takrat nekaj popravljali. Gospa jo je še o pravem času rešila. Ko ji je moja prijateljica povedala, zakaj se je hotela zadušiti, se je gospa lepo odselila in se pozneje tudi ločila. Ona pa se je poročila z gospodom. Zdaj imata že tri leta staro hčerkico. Ta je imela srečo. Vozi se v avtomobilu in od prejšnjih prijateljic sploh nobene več ne pozna.

URADNIK (*profesorju*): Kaj ste pa vi izbrali?

PROFESOR: Ciankalij.

BREZPOSELNI: Ciankalij je odličen, samo težko ga je dobiti.

URADNIK (*profesorju*): Mislim, da vas poznam. Ni bila vaša slika v časopisu?

PROFESOR: Da. Bila.

URADNIK: Ne spominjam se več natanko, s čim v zvezi že...

PROFESOR: Jubilej. Sedemdesetletnica. Zaslužen človek, družbeni delavec in tako dalje. Neslanosti.

URADNIK: Ja, ja, se že spominjam. Po poklicu ste pa profesor.

PROFESOR: Upokojen.

URADNIK: Borec in kulturni delavec. Pišete. Ne? Spominjam se...

Če smem vprašati... prejle ste rekli, da ste tu iz osebnih razlogov.

Kaj vas pa teži?

PROFESOR: Nič me ne teži.

URADNIK: Oprostite, kaj pa potem delate tukaj?

PROFESOR: Ni treba, da bi imel vsak ravno težave, da pride sem, mar ne?

URADNIK: Mi vsi imamo težave. Obupali smo.

PROFESOR: Jaz nisem obupal.

URADNIK: To je pa res zanimivo. Neke razloge...

PROFESOR: Nisem brez razlogov. Človek se ne ubije zmeraj iz obupa. So tudi drugi razlogi. Jaz na primer sem star. Utrujen. Naravni zakoni delujejo. Ne morem se živeti v to, da bi gledal, kako mi usihata radost in veselje. Starost mi jemlje energijo; še nekaj let, pa bom v breme sebi in drugim. Tako sem sklenil oditi o pravem času. Mnogo jih je, ki umrejo prezgodaj, to ni dobro. A tudi prepozno ni dobro umreti. Umreti je treba o pravem času. Me razumete?

URADNIK: Razumem že, ampak, kako bi rekel, razumeti ne morem.

BREZPOSELNI: Dvomi, da bi komisija upoštevala vaše razloge. Vaša odločitev je po mojem za nekaj let prezgodnja. Morali boste prinesiti vsaj potrdilo, da ste neozdravljivo bolni.

PROFESOR: Odločil sem se ravno o pravem času. Sam najbolje vem, kako je z mano: že zdaj je hudo, a z vsakim dnem bo še huje. Zdaj še lahko presojam in vem, kaj je vredno in kaj ni vredno. Starost pa te pootroči. Smešen postaneš. Tega se bojim. Preživel sem svoj vek. Zdaj čutim, da sem storil, kar sem mogel. Zakaj bi si podaljševal življenje zaradi stvari, ki niso vredne? Zakaj bi zaradi nekaj let, ki so še pred menoj, zamenjaval resnično življenje, ki sem ga polno živel, za bedno in ničvredno životarjenje? Zakaj bi prepuščal svojo smrt naključju?

URADNIK: Mogoče imate prav. Skoraj gotovo vam bodo podpisali.

BREZPOSELNI (*potegne iz suknjiča steklenico z žganjem, pije, nato ponudi profesorju*): Ga boste požirek?

PROFESOR: Hvala, pred kosilom ne pijem.

BREZPOSELNI (*ponudi uradniku*): Kaj pa vi?

URADNIK: Bom. (*Pije in ponudi služkinji.*) Še vi ga dajte. Pogreje. Zdaj je tako vseeno.

SLUŽKINJA: Nisem vajena. Ne pijem. Pijana bom.

URADNIK: Nikar se ne branite. Tu smo vsi na istem.

SLUŽKINJA (*pije, vrne steklenico brezposelnemu*): Hvala.

BREZPOSELNI: Oh, ni za kaj. (*Spet potegne.*) Smrklje pa dolgo ni ven, se vam ne zdi?

SLUŽKINJA: Mogoče malicajo. Ko sem hodila lani k zobozdravniku, so ob tej uri zmeraj malicali. Treba je bilo zelo dolgo čakati. Tam, v čakalnici, sem tudi spoznala tistega...

BREZPOSELNI: Koga?

URADNIK: Kadar gre za življenje in smrt, menda ne malicajo?

SLUŽKINJA: ...zidarja, ki mi je naredil otroka.

BREZPOSELNI: Zakaj bi pa ne malicali. Saj ne gre njim za življenje. Zanje je to služba. (*Služkinji*) Zakaj ste pa pustili, da vam je naredil otroka?

SLUŽKINJA: Rada sem ga imela. Mislila sem, da je pošten. Imel je tako bele zobe, v laseh pa zmeraj polno malte. Rad se je smejal. Kupoval mi je likerje in čokolado. Ob prostih dnevih me je peljal v kino in na vrtiljak, ampak zmeraj me je odpeljal tudi v kako vežo. — Kolikokrat sem molila, da ne bi zanosila. Tudi pred Marijo v cerkvi sem prižigala svečo.

URADNIK: Bolje bi bili storili, če bi bili šli na kontracepcijo.

SLUŽKINJA: Saj mi je tudi on rekel, naj grem, pa me je bilo tako sram.

URADNIK: Pa bi šli pozneje, ko še ni bilo prepozno. Takim, ki ne vedo kam z otrokom, radi pomagajo.

SLUŽKINJA: Ko pa nisem vedela, kaj mi je, dokler ni bilo prepozno. In potem me je tudi on zapustil. Tudi iz službe so me nagnali. Nimam ne denarja ne stanovanja. Kaj pravite, mi bodo podpisali?

BREZPOSELNI: Če bi šlo po pravici, bi morali. A vseeno bi bilo bolje, če bi prišli v sredo ali v petek, ko ordinira tista starejša ženska. Pri njej vam skoraj gotovo ne bi spodletelo.

SLUŽKINJA: Tako se bojim. Vsi pravijo, da samo prepričujejo ljudi, dovoljenj pa ne dajejo.

BREZPOSELNI: Za vas je pravzaprav škoda, da bi umrli. Pa tudi za otroka.

SLUŽKINJA: Saj ne rečem, da ne bi še rada živela. Ampak kako? Nobeden noče v službo noseče služkinje.

BREZPOSELNI: Ali ne bi mogli najti kje kakega mirnega kota, dokler ne bo mimo najhujše?

SLUŽKINJA: Saj. Ampak kje?

BREZPOSELNI: Treba bi bilo premisliti. Nimate nikogar od svojih?

SLUŽKINJA: Nikogar.

BREZPOSELNI: Se s fantom ne bi mogli pobotati?

SLUŽKINJA: Sploh ne vem, kje je. Šel je. Saj veste, kako je z zidarji. Dozidajo hišo, pa grejo spet drugam. Še adijo ni rekel.

BREZPOSELNI: Pa ve, kako je z vami?

SLUŽKINJA: Seveda ve, saj sem mu povedala. Ampak potem ga ni bilo več.

BREZPOSELNI: Lahko bi šli na policijo. Nekaj vam bo moral dajati za otroka.

SLUŽKINJA: Kar naj ima tisti denar. Nikomur nočem biti v napoto. Zame je najbolje, da umrem.

URADNIK: Otrok bi vam bil v veliko veselje in uteho.

SLUŽKINJA (*joče*): Kam pa naj ga dam? In kam naj grem sama?

Kje bom spala? Ali naj še naprej po gostilnah jem s krožnikov, kar so drugi pustili?

URADNIK: Glavno je, da ne izgubite poguma.

BREZPOSELNI: Kaj pa, če bi poskusili na cesti? Take kar dobro zaslužijo; lahko bi se prebili.

SLUŽKINJA: Vas ni sram! Ali nisem že dosti nesrečna, pa me še ponižujete?

BREZPOSELNI: Pomagati vam hočem, ne razumete?

SLUŽKINJA: Potem me pustite pri miru. Nobeden mi ne more pomagati... Samo da bi mi dali dovoljenje.

URADNIK: Kar pomirite se. Bo že kako. Vsi smo na istem. (*Brezposelnemu*) Vsi tule smo hudičevo usmiljenja vredni. Ne morem pa se otresti občutka, da je tudi zelo smešno, kako se potegujemo za ta ušiva dovoljenja.

BREZPOSELNI: Ja, življenje ima včasih neverjeten smisel za galgenhumor. Mislite, da se meni ne zdi smešno? Crkavamo, pa je vseeno veselo. Tudi to je nekaj, vsaj dolčas ni. Ko sem bil prvič tu, je čakal tule preplašen lemenatar, ki so ga vrgli iz bogoslovja. Na nedeljskem sprehodu ga je v parku nagovorila neka deklina. Punca si ga je zamotala med kolena in fant je bil ob krancu, preden bi mignil; še računala mu ni nič. Potem se je šel spovedat, spovednik pa k dekanu. Vrgli so ga iz lemenata in tako je obupal. Prišel je sem. Tu pa so poklicali s hribov njegovega očeta. Dedec mu jih je pritisnil nekaj okrog ušes in ga odpeljal domov. Zaradi takih je res bolje, da imamo to komisijo. Fant bi se bil lahko sicer res obesil.

URADNIK: Ja, bolje je kot prej, ko te komisije še ni bilo. Pravijo pa, da jih gre še zmeraj veliko na oni svet ilegalno, da sploh ne pridejo sem, ampak opravijo kar sami, na skrivaj.

BREZPOSELNI: To je tako kot s splavi, čisto se tega ne da izkoreniniti. Tudi jaz sem sprva mislil: kaj bi onegavil in zavlačeval, vzamem pištolo, grem nekam na samo — in bum! po najkrajši poti na oni svet. Pa sem se premislil: Zakaj bi kršil zakon, ko mi ni treba. Nič ne tvegam, če se prijavim: razloge imam take, da mi morajo dovoliti. In če mi dovolijo, bom šel s sveta lepo z mirno vestjo, da sem res moral iti, to pa bo poštena figa pod nos naši oblasti, ki mi ne da, da bi pošteno delal in živel kot se spodobi.

URADNIK: Zanimivo. Tudi jaz sem sprva mislil, da se obesim lepo brez ceremonij in tudi jaz sem si premislil. Veste, družino imam in ni mi vseeno, kaj bodo govorili jeziki. Če bi se kar tako obesil, bi me

ljudje obirali, češ da sem pustil otroke, da sem brez vesti, brez odgovornosti — slab človek. Če pa tu na komisiji kako izvrtam dovoljenje, se mi pravilnost mojega dejanja tako rekoč uradno prizna. Takó človek ljudem najlaže zaveže jezike.

BREZPOSELNI: Ja, ta komisija je čisto pametna zadeva. Policaji so mi pravili, kakšne neverjetne neumnosti počenjajo ljudje. Prestrežejo na primer koga, ki je hotel skočiti skozi okno. Potem pa se izkaže, da ni bilo nič drugega kot rahla depresija in megleno vreme. Imel pa je nosečo punco in bila sta tik pred poroko. Kaj se to pravi! To ni odgovorno. Mar ne? — Stvar je v tem, ker večina ljudi misli, da so sami na svetu, da nimajo nobenih dolžnosti in nobene odgovornosti. In se ubijajo kot za šalo. Oblast je morala nekaj ukreniti: ljudje se ubijajo, pa puščajo dolgove. Kaj se to pravi? Grejo v vodo in nehalo plačevati alimente. Prosim, ali bo oblast skrbela za sirote, če se kakšen tepec konča za prazno figo? Poleg tega se jih mnogo ubije, da jim ne bi prišli na sled zaradi poneverb in tatvin. Kaj se spet to pravi? Odsluži najprej arest, kot se spodobi, in potem pridi pred komisijo in se obesi. Ja, ta komisija je čisto pametna zadeva. Res so sitnosti, ko zbiraš dokumente, zoprno je tole čakanje in potem zasliševanje. Treba pa je pomisliti tudi na tiste, ki jih tu še o pravem času prégovorijo in so potem hvaležni, da so jih prégovorili. Gotovo je ta komisija čisto koristna.

URADNIK: Rad bi vedel, ali mi bodo dovolili. Dovoljujem se vas opozoriti na to, kako je z mano. Že več let sem pričakoval, da bom v službi avanziral, da bodo opazili moje prizadevanje. Jaz sicer nisem ambiciozen, zmeraj sem bil zadovoljen z malim, toda žena hoče in hoče, da bi se zrinil kam višje. Zdaj pa so me predstavili na blagajno. Pomislite! To so si privoščili s človekom, ki je zmeraj vestno opravljal svoje delo. Nikoli nisem zamudil službe, ne pijem, ne kadim, živim tako rekoč neoporečno življenje, dolga leta sem bil predsednik društva rejcev malih živali... imel sem doma kanarčke...

BREZPOSELNI: Vas bodo poslali na kliniko zaradi depresije.

URADNIK: Žena mi je zagrenila življenje. Dovoljujem se vas opozoriti še na neko okoliščino. Upoštevajte, prosim, da je človek lahko vse življenje cunja, v katero si lahko ljudje dan za dnem brišejo čevlje, da lahko to zelo dolgo prenaša. Nenadoma pa mu zmanjka moči in obupa. Žena mi je utopila kanarčke... In zdaj ta udarec s službo.
(*Se razjoka.*)

BREZPOSELNI: Ali nimate nič ponosa, človek? Vas ni sram?

URADNIK: Nikoli nisem imel ponosa. In tudi poguma ne. Moje življenje je brezupno prazno in zgrešeno. Nikomur nisem resnično potreben,

nihče me ne spoštuje. Ne vem, čemu sem živel. Zadnje čase me napada gnus. Gnus, ko se zjutraj zbudim, gnus, ko pridem v pisarno, gnus, ko zvečer ležem v posteljo. Ni me sram povedati: cunja sem, reva, uboga pisarniška para. Zavoženo življenje imam.

BREZPOSELNI: Ali imate otroke?

URADNIK: Dva. Tudi otroka me že zaničujeta.

BREZPOSELNI: Poslali vas bodo na kliniko, da si opomorete. Ne bodo vam dovolili, ker ste rednik.

URADNIK (*zarotništvo*): Za vsak primer sem pripravil kuverte. Mislite, da bo zaleglo?

BREZPOSELNI: Ne vem. Mogoče. Poskusite. Kuverte navadno povsod pomagajo. (*Vrata čakalnice se odpro, vstopi mlad človek.*)

MLADI ČLOVEK: Dober dan ... Prosim, kdo je zadnji?

BREZPOSELNI: Tale. Profesor. (*Mladi človek sede in molči.*)

URADNIK (*brezposelnemu*): Zakaj pa vam nočejo dati?

BREZPOSELNI: Pravijo, da ni nič tehtnega. Nisem predložil vse dokumentacije, na besedo pa ne verjamejo. Toda zdaj sem si pustil izdati nekatera potrdila in priporočila.

URADNIK: Bi jih lahko videl?

BREZPOSELNI: Ja, zakaj pa ne. (*Seže v žep.*) Tole je od zdravnika, da sem bolan: Tovariš ima napredujočo cirozo jeter — to je vodenica. — Zbolel sem, ker sem ga preveč žrl. — Bolezni ni mogoče več zajeziti. Komisiji priporočamo primer v skrbno preučitev. Podpis in pečat. (*Mu da list.*) Kaj pravite na tole »v skrbno preučitev«?

URADNIK: Dobro formulirano. To vam bo veliko pomagalo.

BREZPOSELNI: Tudi od sodnika za prekrške imam: Tovariš je nagnjen k pijači in nasilnosti. V vinjenem stanju dela pogoste prekrške zoper javni red in mir, žali državne voditelje in družbeno ureditev. — Kadar se najavi v mestu kaka visoka živina, me zmeraj vtaknejo v arest za kakšna dva dni. — In naprej: Tovariš se pretežno zadržuje v lokalu Emona, kjer nadleguje mirne državljane in prosjači za pijačo. — To sicer ni res, se pa kar dobro sliši. — Je brez stalne zaposlitve in bivališča. Bil je večkrat kaznovan zaradi prej omenjenih prekrškov. — Tudi sodnik priporoča mojo prošnjo v skrbno preučitev. Ta si bo vsekakor oddahnil, če se mi posreči crkniti. Najbolj ganljivo priporočilo pa je tole, od bojevniške organizacije: Tovariš je član naše organizacije, je aktivno sodeloval od začetka, napredoval do mitraljezca in komandirja čete, večkrat odlikovan za hrabrost itd. To so mi napisali stari tovariši. Hočejo mi pomagati. — Toplo priporočamo ugodno rešitev njegove prošnje. — Upam,

da se bo komisija nad tem priporočilom razjokala. (*Pospravi dokumente.*)

URADNIK (*ogleduje mladega človeka, radoveden je in si ne more kaj, da ga ne bi ogovoril. Mladi človek odgovarja najprej sramežljivo, potem pa se zmerom bolj razvne*): Ali tudi vi mislite umreti?

MLADI ČLOVEK: Ja.

URADNIK: Zakaj pa, če smem vprašati?

MLADI ČLOVEK: Tako. Zagabilo se mi je. Ni mi več do življenja.

URADNIK: Ali imate... zavoženo življenje?

MLADI ČLOVEK: Precèj klavrno in nepomembno. Brez perspektiv. Sicer pa to za vas ni zanimivo.

URADNIK: Nasprotno, če vas le ne nadlegujem preveč... Že dolgo mislite na samomor?

MLADI ČLOVEK: Odkar ne delam izpitov. Prej sem imel načrte, toda dandanes razmere temu niso naklonjene. Kar tako vegetirati pa je ogabno...

URADNIK: Zelo zanimivo. Ali ste kje v službi?

MLADI ČLOVEK: Ne. Dokler sem še študiral, sem včasih ponoči nakladal vlake, da sem lahko živel. Prevajal sem tudi grozljive detektivke in zlagal pesmi o gospodičnih. Zadnje čase pa nisem šel skoraj nikamor več. Bil sem zelo sam... Imam sobo pod gradom, pri neki stari coprnici. Sam. Čisto sam. In pa podgane.

URADNIK: Podgane?

MLADI ČLOVEK: Ja. Podgane. Zavohajo tiste, ki so na tleh. Kaj vas nič ne nadlegujejo?

URADNIK: Ne bi rekel. Včasih že pride kakšna. V klet.

MLADI ČLOVEK: Mogoče jih v vaših hišah res ni toliko. Pri meni pa je bilo treba imeti kar naprej omelo v rokah. Zelo so ostudne in nevarne.

URADNIK: Čudno. Nisem slišal, da bi jih letos kje veliko videli.

MLADI ČLOVEK: Oh, pri meni jih je bilo vse polno. Vdirale so mi skozi okno, tekale iz vseh lukenj. Sprva jih človek ne opazi, in če katero že tudi vidi, je ne nažene. Takó so postale predrzne, začele so se sprehajati po stanovanju, prevračale so mi steklenice, kradle sir, puščale otrebke, se parile in kotile. Vse so obžrle, vse umazale. Ko si tako osvojijo stanovanje, tudi človeku ne prizanašajo več. Ponoči ti tekajo čez odejo, ovohavajo te po licu. Če se jim ne upiraš dovolj, ti s svojimi ostudnimi hrbti zasenčijo prihodnost, posvinjajo hrepenenje, ukradejo iz prsi ljubezen in jo zvlečejo v kloako. Tistim, ki so zelo sami, v spanju nažrejo celo možgane, da zblaznijo... Pri meni so bile že čisto domače. Včasih sem se ponoči

zbudil in se spraševal, koliko možgan so mi že nažrle, koliko ljubezni so mi že odnesle.

URADNIK: To je res čudno... Ni dobro, če je človek preveč sam.

Nimate nobenega človeka?

MLADI ČLOVEK: Nobenega.

URADNIK: Nobene punce?

MLADI ČLOVEK: Imel sem neko meščansko gospodično, pa me je pustila.

URADNIK: To je hudo. Treba je imeti kakega človeka.

MLADI ČLOVEK: Zdaj je tako vseeno. Ampak čudno se mi zdi, da jih v vaših hišah ni.

URADNIK: Podgan?

MLADI ČLOVEK: Ja... Mogoče pri vas res ostajajo bolj v svojih luknjah in vam le tu in tam nagrižejo kakšno misel. Toda meni se vse bolj dozdeva, da so se razširile že po vsem mestu in ga vse bolj obvladujejo.

BREZPOSELNI: To je resnica. Pod mostom, kjer spim, jih je tudi vse polno.

MLADI ČLOVEK: No vidite. To je zato, ker je tako zadušno, ker tako životarimo, ker smo tako nepomembni. Jasno je namreč, da se je tisto veliko svetlo življenje nekam zateklo, da se je razblinilo in šlo k hudiču. To pa podgane zavohajo. Tudi v vaših hišah se bodo pojavile, boste videli...

URADNIK: Torej so vas do tega pritirale podgane?

MLADI ČLOVEK: Kje pa. Podgane so samo posledica. Vzroki so drugje... Se niste nikoli vprašali, kako živimo? Klavrno. Zavrženo. Življenje je čisto na tleh, zlomilo si je krila. Človeka ni. Življenje je tako na tleh, da niti do kraja nesrečno ni. Samo prazno je. A to je najhuje.

URADNIK: Ja, prazno.

MLADI ČLOVEK: Prazno, da odmeva... Vsi smo nepomembni, ničevi... Kako bi vam razložil?... Berete knjige? Recimo Robinzona. Ste brali?

URADNIK: Seveda, še v šoli.

MLADI ČLOVEK: No, vidite, praznina. Prazno življenje. Nepomembno. Knjige namreč ne poznajo praznin. Preskočijo jih. Opisujejo samo pomembne stvari. Kar je nepomembnega, pa preskočijo. Ljudje stopijo v knjigo samo v tistem trenutku svojega življenja, ko se z njimi godi kaj pomembnega. Recimo, ko Robinzon doživi brodolom in se reši na pusti otok. To je pomembno in razburljivo. In potem pride Petek, divjak, ki ga Robinzon uči angleško in drugih reči. Tudi to je pomembno in zanimivo. Vmes pa je dvajset let, ko

je bil Robinson čisto sam na otoku, ko se z njim ni zgodilo čisto nič pomembnega. Pisatelj teh dolgih dvajset let lepo preskoči, odpravi jih na nekaj straneh. Vi, ki ste brali knjigo, ste jih tudi preskočili. Toda glejte, Robinson jih je moral v svojem življenju vse preživeti: dvajset nepomembnih, pustih, strašnih let. Niti en sam trenutek mu ni bil prihranjen.

URADNIK: Knjige morajo biti spisane zanimivo, to razumem, drugače jih ljudje ne bi brali. Toda kaj ima to z vami?

MLADI ČLOVEK: Vidite, ljudje ne berejo radi dolgočasnih in nezanimivih stvari, živijo jih pa. Tisto, česar se vsaka dobra knjiga ogiblje, živimo mi vsak dan. Poglejte sebe: služba, družina, če jo imate, ob nedeljah kino in dva deci in spet služba. In tako iz dneva v dan. Pisatelj, ki se malo spozna na to, kaj je pomembno, bi lahko vse vaše življenje opisal na nekaj straneh. In še tega ne bi nihče bral, ker bi bilo predolgočasno.

URADNIK: Nikoli si nisem umišljaj, da bi me lahko opisovali v knjigah. Čisto nepomemben bančni uradnik sem.

MLADI ČLOVEK: No, vidite. Toda niste sami taki. Vsi smo zelo nepomembni. Same male ribe... Toda glejte, če smo že tu, če že živimo, potem ne živimo zato, da bi vse življenje prodajali karte na trolejbusu ali lepili na pošti znamke na pisma. Živeti se splača samo zaradi velikih reči, takih, pri katerih je lahko človek ves zraven, takih, ki bi lahko prišle kdaj tudi v knjigo. Mi pa nič: prodajamo karte in lepimo znamke. Življenje, tisto pravo, pa se nam je medtem izmuznilo bogvekam.

URADNIK: Res je. Ampak nekaj človek vendar mora delati, da lahko živi.

MLADI ČLOVEK: A to ni življenje. Življenje je čisto nekaj drugega. Tako kot živimo mi, ni vredno živeti. Saj še hrepenimo ne več. Povejte mi po pravici: ali kdaj hrepenite?

URADNIK: Kako pa naj uradnik, oženjen, hrepeni?

MLADI ČLOVEK: Ali ste v svojem življenju že napravili kaj pomembnega, nekaj, recimo, o čemer bi se lahko učili otroci v šoli?

URADNIK: Nisem.

MLADI ČLOVEK: No, vidite, tudi vi živite zelo prazno življenje.

URADNIK: Prazno in nesrečno. Drugače ne bi bil tu.

MLADI ČLOVEK: Vidite, tako životarimo. Stranske osebe smo. Nepomembne. Življenje je šlo čisto mimo nas. Meni se je zagabilo... Pustiva rajši.

URADNIK: Še vedno ne vem, čemu ste prišli sem.

MLADI ČLOVEK: Ali ni jasno?

URADNIK: Ne.

MLADI ČLOVEK: Hm. To je čisto jasno. Na svetu sem docela odveč; eden od tistih, ki jih nihče ne opazi in nihče ne pogreša... Kadar sem žalosten, se ne morem nikomur razjokati v naročju. Kadar sem vesel, nimam nikogar, s katerim bi popil steklenico vina. Mojih talentov nihče ne potrebuje. Recimo, moja radoživost, moja vera v človeka, moja razredna zavest — to niso za nikogar dragocene stvari. Drugič. Kot vsak človek imam nekaj spretnosti, izkušenj in znanja. Vse to sem prisiljen prodajati na trgu delovne sile po dnevnih cenah. Moje človeške lastnosti in sposobnosti so izenačene s katerokoli robo, ki se kupuje in prodaja. Tretjič. Moja naravna nagnjenja so usmerjena v nekatere dejavnosti, ki na trgu sploh niso iskane. Imam precejšen lirični talent, zavzet sem za vse dobro in si prizadevam zaboljšanje človeštva. — Kaj se nasmihate, ali je to tako nenavadno?

URADNIK: Saj se ne nasmiham.

MLADI ČLOVEK: Vidite, vsega tega ne morem uresničevati, ker je povpraševanje minimalno. Če se, recimo, kljub temu odločim, da bi še živel, mi je jasno, da se bom moral odreči temu, kar bi rad počel, in se posvetiti prodajanju priučenih spretnosti. To, kar res znam in kar mi je pri srcu, pa bi šlo v nič. Postal bi enostransko razvita življenjsko spretna kreatura. Moja človeška podoba bi se izmaličila. Ker iz vsega tega ne vidim zase nobenega izhoda, sem sklenil, da se utopim. Zato sem tudi prišel sem.

URADNIK: Vi se hočete torej ubiti, ker ne morete poboljšati človeštva?

MLADI ČLOVEK: Tako nekako.

URADNIK: Kdo vam pa brani poboljševati ljudi?

MLADI ČLOVEK: Ovir je veliko in so take, da jih ni mogoče premagati.

URADNIK: Pa bi izbrali kaj bolj dosegljivega.

MLADI ČLOVEK: Saj sem. Vodo.

URADNIK: Zanima me tole: ali ste kdaj pomislili, da bi obšli komisijo in kar takó skočiti v vodo?

MLADI ČLOVEK: Ne. Imam razloge, da javno povem, zakaj sem obupal. Tu je priložnost, da se o tem govori. Drugače mi je vseeno. Če ti tu ne dovolijo, navsezadnje zmeraj najdeš priložnost, da utoneš ilegalno. Saj te ne morejo nadzirati.

URADNIK: Ja, to je res. Vendar ni zakonito.

MLADI ČLOVEK: Če nikogar ne briga, kako živim, je tudi moja smrt čisto moja stvar. Mar ne? Sicer mi bodo pa tako dovolili. Razlogi so vendar več kot dovolj tehtni. (*Vrata ordinacije se odpro. V čakalnico stopi dekle. Objokana.*)

BREZPOSELNI: No, končno. (*Se hoče preriniti skozi vrata.*)

ČLAN KOMISIJE (*pri vratih*): Malo počakajte. (*Zapre vrata.*)

URADNIK: No, vidite, zdaj si bodo pa res privoščili malico. (*Dekletu.*)

Kako je, so dovolili?

DEKLE (*se cmeri*): Niso mi dovolili.

URADNIK: Nikar si preveč ne ženite k srcu. Vse se bo še uredilo. Mladi ste še, vse je še pred vami. Res bi bilo škoda, če bi takole mlado dekle odšlo s sveta.

DEKLE: Kaj pa naj storim? Vsem sem že napisala pisma: domačim, v šolo in tudi njemu. Vsi se mi bodo smejali. In na komisijo sem šla prav zato, da bi uradno ugotovili, da je kriv on, da me je on pogнал v smrt. Zdaj pa nič. Kar tako na tiho pa se sploh ne splača s sveta.

BREZPOSELNI: Zaradi take malenkosti vam pa res ne bodo dovoljevali. (*Nagne iz steklenice.*) Kam pa pridemo? Takile primeri delajo samo gnečo po čakalnicah. Mi resni pa ne pridemo na vrsto.

URADNIK (*brezposelnemu*): Vsi imamo težave. Ni treba, da bi še bolj plašili ubogo dekle. (*Dekletu.*) Kar domov pojdite in vrzite uspalne tablete proč. Jutri pa spet v šolo.

DEKLE: Tako se mi bodo vsi smejali.

URADNIK: Kar pustite jih, naj se smejijo. Ljudje so neusmiljeni, vendar kmalu pozabijo. Videli boste, da bo še vse lepo.

DEKLE: Nikoli! Samo njega ljubim! (*Se duši v solzah.*)

URADNIK: Mogoče vas bo pa sčasoma le vzljubil. Ste mu povedali, da ga imate radi?

DEKLE: Kako pa naj mu povem, ko je moj profesor.

URADNIK: To pa res niste dobro izbrali.

DEKLE: Skrajšala sem si krilo in na katedru sem mu puščala listke. Kadar sem bila vprašana, pa nisem niti zinila. Najslabše rede imam pri njem. Potem pa mi je rekel, naj si podaljšam krilo in se začnem bolj učiti.

URADNIK: Ubogi otrok!

DEKLE: Ne pravite mi otrok. Odrasla sem.

URADNIK: No, no, saj nisem hotel reči nič slabega. Zdaj bo najbolje, da začnete od začetka. Mogoče boste srečali kakega drugega fanta. Zelo neprimerno ste se zaljubili. A izgubljenega ni nič. Le mirno pojdite domov. A na svojo roko ne storite ničesar. Komisija ve, kakšne primere lahko dovoli. Videli boste, da bo še vse dobro.

DEKLE: Mislite, da se mi ne bodo preveč smejali? Tako me je sram.

URADNIK: Minilo bo. Ne bodo se vam dolgo smejali. Boste videli. No, le pojdite domov. (*Dekle gre.*)

URADNIK: Ne vem, ali naj napišem poslovilno pismo ali pa naj grem kar brez besede. Rad bi jo zagodel ženi, po drugi strani pa se mi spet ne zdi vredna, da bi ji rekel adijo.

BREZPOSELNI: Če vam bodo dovolili, je vsekakor bolje, da kaj napišete. Vi imate vsaj komu kaj napisati.

URADNIK: Vi ne mislite pustiti sporočila?

BREZPOSELNI: Komu pa naj ga pustim in čemu?

URADNIK: Jaz bom vsekakor še premislil. (*Služkinji.*) Kaj pa vi, boste pisali svojemu zidarju, če vam dovolijo?

SLUŽKINJA: Ja, napisala mu bom, da mi ne bi bilo treba umreti, če me ne bi zapustil. Samo ne vem, kam naj mu pišem.

BREZPOSELNI: To se da urediti. Če bodo našli pri vas pismo, naslovljeno nanj, ga bodo poiskali in mu ga izročili. Tako po navadi delajo.

SLUŽKINJA: Potem mu bom pisala.

URADNIK (*profesorju*): Vi imate koga, da bi mu pisali?

PROFESOR: Ja, moral bom pisati na več strani. Sinovoma in tudi drugim.

MLADI ČLOVEK: Jaz ne bom pisal nikomur. Kar sem imel ljudem povedati, je v mojih pesmih. Drugo ni pomembno. Pa tudi nikogar nimam, da bi mu pisal.

PROFESOR (*mlademu človeku*): Imate s sabo kaj svojega?

MLADI ČLOVEK: Vedno nosim vse s sabo. Naj vam kaj preberem?

PROFESOR: Zanimalo bi me.

URADNIK: Dokler ne pomalicajo, tako nimamo drugega dela.

BREZPOSELNI: Res je.

MLADI ČLOVEK (*lista po svojih papirjih*): Tale je ena zadnjih. Naslov je Samomorilec na mostu. (*Bere.*)

Tukaj skačejo po navadi v vodo
tisti, ki si z življenjem niso na rôko.
Še mene naj tukaj potegne na dno,
dovolj je globoko.
Moj up je brez dna,
vleče me v globino,
moja pot naj se konča.
S smrtjo si že zdavnaj nisva navzkriž,
ne straši me votlooka in s koso na rami;
tu v meni prebiva, v mrzli osami,
kot misel, polna srha, kot minuta, ko v grozi oledeniš.
Kakor kačo jo božam,
da bi si prepaden od groze dokazal pogum,
strmim v njeno praznino
in čutim, kako nad prvinsko mučnino
zmaguje razum:

nič več mi ne preostane, vse je že zdavnaj za mano,
ljudje, vera in cilji, upanje zaigrano,
smisel izgubljeni,
svet, rože, to mesto, nad menoj rimska cesta.
Vse je odpadlo. Le še smrt je tu v meni,
molčecha in zvesta,
kot kača, ki ji lahko vsak hip kletko odprem,
kot polodprta dobrotna vrata,
ki jih lahko zmeraj prestopim in grem.
Mrlič bom:
zoprna sluzasta stvar.
Jutri me bo potegnil iz vode čolnar
in klel, da sem nabuhel pankrt, napihnjen falot,
crkovina, hudič, težak za dva;
pojutrišnjem pa me bodo zagrebli v kak kot
ko psa.

BREZPOSELNI: Odlično! (*Naredi požirek iz steklenice.*)

URADNIK: Tudi mene je pretreslo.

MLADI ČLOVEK (*profesorju*): Kaj pa vi pravite?

PROFESOR: Kar zanimivo je.

BREZPOSELNI: Odlična je. Imate še kakšno tako?

MLADI ČLOVEK: Ja. (*Močno trkanje na vrata. Preden lahko kdo reagira, se zrine v čakalnico debela ženska z otrokoma.*)

ŽENSKA: Ali vidita svojega očeta? Vprašajta svojega očeta, kaj dela tukaj.

URADNIK: Službeno, otroka, službeno. (*Brezposelnemu.*) Recite moji ženi, naj počaka zunaj.

ŽENSKA: Rekel je, da gre v službo. Pa je pozabil, da je pozabil v suk-njiču tole vabilo. In zdaj je tule; tule je. Kar oglejta si ga. Vajin oče se hoče obesiti, pustiti vaju hoče sama, sirotici, nepreskrbljena.

URADNIK: Ne pred otrokoma, žena, pošlji ju ven.

ŽENSKA: Naj kar vidita, kakšnega očeta imata. Šel je iskat dovoljenje, da bi se lahko obesil, da bi nas pustil same v revščini in sramoti. In preden je odšel, nas je okradel. Kje imaš hranilno knjižico, ti ... Svoje otroke je okradel.

URADNIK: Tule.

ŽENSKA (*jo pregleda*): Prazna. Kje imaš denar?

URADNIK: Tu pri sebi.

BREZPOSELNI: Gospa, to je nepotrebna scena. Pomirite se. Vaš mož se bo vrnil k vam in k otrokom.

ŽENSKA (*šteje denar*): Podkupiti je hotel komisijo. Reva. Z denarjem, ki ga je ukradel svojim otrokom. Fej, te ni sram? In v banki se je dal izriniti. Tepec. Jutri boš šel k generalnemu, da te postavijo nazaj na staro mesto.

URADNIK: Ne vpij, za božjo vojo, samo ne vpij.

ŽENSKA: Tepec.

OTROK: Očka, zakaj si se pa mislil obesiti?

URADNIK: Saj se nisem mislil.

OTROK: Pa mama pravi.

URADNIK: Vajin očka je nesrečen.

OTROK: Mama pravi, da si tepec.

URADNIK: Saj sem. No, pojdemo. (*Ostalim.*) Pa dobro opravite.

BREZPOSELNI: Ubožec.

ŽENSKA: Tepec. (*Zaloputne za otroki in možem. Vrata ordinacije se odpro. V čakalnico pogleda član komisije.*)

ČLAN KOMISIJE: Prosim, tovariš Poniž... tovariš Poniž. Kaj ga ni?

BREZPOSELNI: Poniža kar črtajte. Žena je prišla ponj. Premislil se je. Jaz sem na vrsti.

ČLAN KOMISIJE: Tovariš profesor, prosim.

BREZPOSELNI: Ta je prišel predzadnji.

ČLAN KOMISIJE (*brezposelnemu*): Malo potrpite tovariš, vi ste tu že tretjič. Nič tehtnega nimate.

BREZPOSELNI: Kako da nimam nič tehtnega? Ali ni to tehtno, če je človek bolan, če pije, če je brez dela in če spi pod mostom?

ČLAN KOMISIJE: To smo ugotovili že zadnjič.

BREZPOSELNI: Danes imam vse to tudi pismeno. Prosim, tu so potrdila.

ČLAN KOMISIJE: Malo počakajte. Prosim, tovariš profesor.

BREZPOSELNI: Jaz sem na vrsti. Kakšna protekcija pa je to? Že tretjič sem tu. Kakšne vzroke pa ima ta tovariš profesor, da se mu tako mudi? Preobjedel se je vsega dobrega pri koritu in zdaj boste seveda poskrbeli, da čimprej skozla svojo lepo negovano dušo, mojo prepito in pohabljeno pa že tri mesece zadržujete v meni. S kakšno pravico?

ČLAN KOMISIJE: Ne rogovilite. Tudi vi boste prišli na vrsto.

PROFESOR: Vzemite ga naprej. Prišel je pred mano.

BREZPOSELNI: Tako se govori, profesor. Pošteno. (*Brezposelni in član komisije odideta v ordinacijo. V čakalnici ostanejo profesor, služkinja, mladi človek. Molk.*)

SLUŽKINJA (*privleče iz torbice klobaso in žemljo ter začne jesti*): Saj ne bo nikogar motilo, če jem. Danes nisem še nič jedla.

PROFESOR: Kar dajte.

SLUŽKINJA: Že tako skoraj nič ne jem, pa še zaradi otroka skoraj vse izbruham. Ko bi vsaj kmalu prišla na vrsto.

PROFESOR: Malo boste še morali potrpeti.

SLUŽKINJA: Kaj pravite, mi bodo dovolili?

PROFESOR: Ne vem. Mogoče. (*Mlademu človeku.*) Prejle sem poslušal vašo izpoved. Če nisem preveč vsiljiv, bi rekel, da so vaši pogledi na svet resnično ekstremni. Vseeno pa je pri vas nekaj dragocenega, nekaj, kar kaže na to, da ste pravega kova.

MLADI ČLOVEK: Ja. Kaj pa?

PROFESOR: To, da se ne bojite posledic, ki jih terjajo od vas vaši pogledi. Ugotovili ste, da je vaše bivanje brez smisla in takoj ste poskrbeli tudi za vse, da bi v resnici nehali eksistirati. Taka doslednost je pogumna in dragocena. Prav zato, ker ste tak človek, pa vas opozarjam na nepopravljivo škodo, ki bi nastala, če bi se izkazalo, da je bila v razmišljanju, ki vas je pripeljalo do tega sklepa, napaka. Opozarjam vas na nevarnost, da se ubijete zaradi situacije, ki bi jo, nadarjeni, kot nedvomno ste, lahko rešili, ne da bi vam bilo treba tako radikalno posegati v svojo eksistenco.

MLADI ČLOVEK: Dokažite mi to napako.

PROFESOR: Prav rad. Zdi se mi, da vam svet, ki je po vašem mnenju tako sovražen vašim nagnjenjem in ambicijam, le ne zapira tako hermetično vseh možnosti, kot ste prepričani. Četudi mogoče ta trenutek velja, da za vas ni nobene možnosti in nobenega smisla, o čemer pa odločno dvomim, je vendar docela realno predvidevati, da se bo prej ali slej kakšna možnost le odprla in vam omogočila poseči v boj, v katerem boste lahko uresničevali svojo vizijo sveta. Vaše bivanje bo v tistem hipu dobilo smisel. In drugič: če je svet iz tira, kot trdite, se iz te iztirjenosti lahko reši le tisti, ki deluje zoper to iztirjenost. Samomor v taki situaciji ne rešuje ničesar. Vztrajati je treba v življenju. Kajti nedvomno je vsaj to, da mrtvi ne morejo napraviti ničesar več.

MLADI ČLOVEK: Niste me prepričali in tako me tudi komisija ne bo. Nobenega dokaza ni, da se bo svet spremenil meni v prid, nasprotno, vse kaže na to, da se nesmisel našega bivanja samo še povečuje.

PROFESOR: Bežite, bežite, to ste kje prebrali. Jasno je, da ni dokazov, če jih nočete videti in jim nočete verjeti. Prej ste rekli, da imate liričen talent in da ste zavzeti za vse dobro. Tu se vam odpirajo možnosti. Če ugotovite, da ne boste imeli pametnega dela, se lahko še zmeraj premislite.

MLADI ČLOVEK: Nikar se ne šalite. Meni gre zares.

PROFESOR: Tudi meni gre zares. Ne šalim se.

MLADI ČLOVEK: Prosim vas, kako mi morete resno govoriti o smislu, ko tudi sami čakate tu na to prekleto dovoljenje.

PROFESOR: Mladi mož, jaz nisem nikoli izgubil vere v življenje. Nasprotno. Življenje se mi je zmeraj zdelo in se mi še zdi nadvse čudovito. Zame vaših dilem preprosto ni.

MLADI ČLOVEK: Čemu ste pa potem tu?

PROFESOR: Jaz sem izrabljen stroj. V življenju sem svoje že opravil, že zdavnaj sem se amortiziral, kot pravimo. Star sem, zato sem tu. Toda vi niste napravili še ničesar.

MLADI ČLOVEK: Ničesar tudi ne morem napraviti. Zato sem ravno tu. Mislite, da nisem vsak dan prežal na to vašo prekleto priložnost? Toda ena stvar je sanjariti o velikih delih, druga pa živeti v umazani luknji, polni podgan, biti podnajemnik pri stari coprnici, ki je tudi sama vsak dan bolj podobna podgani. Nekoč sem sklenil, da kresnem staro coprnico s sekiro kakor tisti Razkolnikov pri Dostojevskem. Hotel sem jo kresniti, da bi se zame vsaj enkrat zgodilo nekaj pomembnega. Smešno, ne? Nisem je kresnil. Lahko vam pa rečem, da je bila to edina priložnost v vsem mojem življenju. Potem sem obupal nad priložnostmi.

PROFESOR: Preveč se vam mudi. Tudi vaša vloga bo še prišla na vrsto.

MLADI ČLOVEK: Že dolgo jo igram; prav neopazno in zelo stransko vlogo. Psa. Druge tudi nikoli ne bom dobil. Komur je usojeno igrati psa, pa je vseeno, če odide z odra malo prej. In na svojo roko. Nihče tega niti opazi ne.

PROFESOR: Mislim, da ste se prehitro vdali.

MLADI ČLOVEK: Povejte mi, kaj pa lahko storim. Lahko pobijam podgane, lahko vpijem po ulicah, lahko zmerjam in se penim, lahko v postelji telovadam s kako gospodično. Lahko grem in zares kresnem staro coprnico s sekiro.

PROFESOR: Govorite, kot da se je življenje ustavilo, kot da se ne pojavljajo zmeraj nove stvari, ki jim je treba pomagati do rasti.

MLADI ČLOVEK: Kaj pa ste vi napravili tako velikega, da lahko tako govorite, če smem vprašati? Še zmeraj niste povedali, čemu ste tu.

PROFESOR: Kaj sem napravil velikega? Pravzaprav nič posebno velikega nisem napravil. Kmalu mi bo sedemdeset let. Lahko rečem, da sem užil, kar življenje daje človeku. Imel sem burno mladost in burno življenje. Imel sem srečo, da sem bil v burnih obdobjih zmeraj tam, kjer se je kaj pomembnega dogajalo. Bojeval sem se. S peresom, pa tudi z orožjem. Lahko rečem, da sem zmeraj stal sredi življenja. Imam svoj delež. Doživljal sem zgodovinska navdušenja in razočaranja, ljubil sem in bil ljubljen. Imel sem lepe

otroke, ki so odrasli in postali pošteni ljudje. Doživel sem marsikaj. Bil sem po svetu. Težave, s katerimi sem se boril, so me skovale v trdnega človeka. Ob nalogah, ki sem jih opravljal, sem meril svoje moči in užival v njih. Vse stvari, ki sem jih počel, so bile posvečene skupnemu cilju, v katerega smo trdno verjeli. Nikoli mi ni bilo dolgčas, nikoli nisem bil osamljen, čeprav sem bil mnogokrat sam. Spoznal sem mnogo čudovitih ljudi in delal z njimi. Rečem vam lahko, da sem živel srečno življenje. Zdaj sem star, obrabljen. Zdaj je čas, da grem. In to je tudi edini vzrok, da sem tu, samo to.

MLADI ČLOVEK: Vi ste torej eden iz stare garde. Ja, vi ste počeli velike stvari, vaša generacija. Imeli ste velike probleme, a tudi možnosti, da se borite. Mi pa imamo zvezane roke, naš sovražnik je neranljiv, povsod je, toda prozoren kot dim. Duši, pritiska k tlom, mori, občutimo ga, dušimo se v njem, lahko opazujemo, koliko rasti je zamoril, boriti se pa ne moremo. Bolj ko hlastamo, da bi ujeli med zobe tisto, kar je človeka nevredno, bolj nam postaja jasno, da grizemo v prazen zrak. Naša situacija je donkihotska, tu ni mogoče ničesar napraviti.

PROFESOR: Tudi vaša generacija se ne bo izmaknila. Priložnost ne bo šla mimo. Mogoče ne boste imeli ravno vi osebno sreče, da bi jo ujeli. Če je ne boste vi, jo bo kdo drug. Vseeno pa boste udeleženi v njegovi usodi, kakor smo vsi mi iz našega časa udeleženi v usodah drug drugega in tudi v vaši usodi. Ljudje smo križišča, tisoč usod se križa v nas, vse so naše, čeprav jih živi kdo drug. Važno je vztrajati, drugo prinese čas ali pa ne prinese. Meni je prinesel, vam mogoče ne bo ali pa bo, kdo ve. Poboljšati hočete svet? Poboljšajte ga. To je vse, kar vam lako rečem. Videli boste, da imate na svetu še veliko opraviti. Preden boste zares kaj storili, se boste postarali, kot sem se jaz. Sem imate pravico priti samo s preteklostjo, kot je moja. In z mojimi razlogi.

MLADI ČLOVEK: Vi lahko govorite, vi ste živeli sredi velikih stvari, vaša generacija je bila polna zanosa. Mislite, da vas ne občudujem? Mislite, da mi ne uhajajo misli k vam, kadar premišljujem o tej naši mizeriji? Mislite, da ne občudujem tega, kar ste napravili? Val zgodovine vas je dvignil, življenje vas je v nekaj letih zgnetlo v čudovite ljudi. Mi pa živimo ob oseki, same kreature smo. Vi ste videli, da je svet iz tira in ste ga šli urejat. Niste imeli časa kakor mi narcisovsko opazovati, ali raste v vas lepa duša ali pa se obotavlja z rastjo. In vendar je rastla. Vedeli ste svojo pravo vrednost in dejanja so vam jo potrjevala. Vsak dan znova ste se prepričevali v smiselnost svojega življenja in dela.

SLUŽKINJA (*je pojedla žemljo in klobaso*): Slabo mi je. Na stranišče moram. (*Steče ven.*)

MLADI ČLOVEK: Smisel življenja... vsak dan..., vsako uro pre-mišljam o tem... Samo kaka velika stvar — kot vaš boj — lahko vdihne smisel človeku. Če ta velika stvar živi v njem, mu ni nič pretežko. Lahko presedi deset let v ječi in se ne bo pobebil in zblaznel, lahko ga postavijo pred zid in ga ne bo strah. Ta stvar mora živeti v njem in srce mu je polno; česar se dotakne, zazveni, da odgovor, odmev, pokaže se v svoji pravi podobi; življenje se pred njegovimi očmi nanovo poraja, vstaja iz megle. Vi ste imeli to stvar. Z nami pa je drugače. Našega življenja nič ne osmišljuje, prazno je...

PROFESOR: Svetoval bi vam, da premislite. Da počakate in premislite. Nadarjeni ste, škoda vas bi bilo. Ta mrk pri vas ne bo dolgo trajal, preveč ste vitalni, da bi trajal. Tu in zdajle ni časa, da bi vam dokazoval, da so vaši sklepi prenagli. Na vašem mestu ne bi silil v smrt. Seveda nimam nobene pravice, da bi posegal v vašo usodo, a kot star človek vam lahko rečem: na vašem mestu bi se obrnil in šel.

MLADI ČLOVEK: Počakal bom, da odloči komisija.

PROFESOR: Komisija ne more nič odločiti, sami morate odločiti.

MLADI ČLOVEK: Odločil sem.

PROFESOR: Torej pojedete?

MLADI ČLOVEK: Počakal bom.

PROFESOR: Kakor hočete. (*Molk.*)

SLUŽKINJA (*pride nazaj, blede. Sede na svoje mesto.*)

PROFESOR (*služkinji*): Vam je odleglo?

SLUŽKINJA: Izbruhala sem vse, kar sem pojedla.

PROFESOR: Kmalu boste na vrsti. (*Jo poboža.*)

SLUŽKINJA: Gospod profesor, vi ste dober človek... Tudi vas bi bilo škoda, če bi že umrli. Ljudem bo težko za vami.

PROFESOR: Nihče ni nenadomestljiv.

SLUŽKINJA: Živite sami?

PROFESOR: Imam dva sinova, oženjena.

SLUŽKINJA: Kaj pa ženo?

PROFESOR: Žena mi je umrla pred petimi leti. Raka je imela.

SLUŽKINJA: Kdo vam pa gospodinji?

PROFESOR: Sam. Včasih pride tudi katera od snah in mi malo pospravi.

SLUŽKINJA: Potem imate doma gotovo velik nered. Če moški sami gospodinjijo, je vse narobe.

PROFESOR: Ja. Zelo neurejeno imam. Zakaj pa sprašujete?

SLUŽKINJA: Nič. Kar tako. — Kaj bosta pa rekla sinova?

PROFESOR: Odrasla sta. Nisem jima več potreben. Prej ali slej me bosta izgubila.

SLUŽKINJA: Vnukov nimate?

PROFESOR: Nimam.

SLUŽKINJA: Lahko bi počakali na vnuke. Stari ljudje imajo veselje z otroki.

PROFESOR: Vi pa res na vse mislite.

SLUŽKINJA: Pravzaprav je grdo, da ste taki sami s seboj.

PROFESOR: Nič ne skrbite zame. Tehtne razloge imam. Premislil sem, preden sem prišel sem.

SLUŽKINJA: Res bi še lahko živeli, niti malo niste videti stari.

PROFESOR: Zakaj pa je vam do tega, da bi še živel?

SLUŽKINJA: Nič. Mislila sem ... Mislila sem, da bi vam lahko gospodinjala. Laže bi vam bilo, če bi kdo vsak dan skrbel za vas ... In tudi meni ne bi bilo treba piti lizol.

PROFESOR: Hm, kako ste to skombinirali. Glejte, glejte! Ni kaj reči ... Tamle ste tiho sedeli, ko sva midva poboljševala človeštvo, in kombinirali ... Hm, treba bi bilo premisliti ... Vsekakor bi bilo treba premisliti ... Take ponudbe ne gre lahkomiiselno zametavati ...

SLUŽKINJA: Otroka bom dobila, gospod, majhnega ... Rešite me.

PROFESOR: Res, pošteno pravico imate do življenja in pošteno jo terjate od mene. Jaz vam lahko pomagam. Vidite, kako smo slepi, tale mladenič tule pa je govoril: stara garda. Kakšna stara garda neki, če ne vidi več svojih dolžnosti. Ubožica, pri meni boste na varnem. Mogoče res še lahko počakam nekaj let. Gotovo se izplača počakati ...

SLUŽKINJA: Ali mislite resno? Me boste vzeli v službo?

PROFESOR: Nimam pravice, da bi vam odrekel. Mogoče res še nisem čisto za staro šaro. Vse kaže, da sem še lahko komu potreben.

SLUŽKINJA: Boste videli, kako vam bom gospodinjala! (*Vrata ordinacije se odpro, v čakalnico vstopi brezposelni.*)

BREZPOSELNI: Zdaj pa imam.

SLUŽKINJA: So vam dovolili?

BREZPOSELNI: Tile, da bi dovolili? Menda bi si rajši pustili zabiti žebelj v koleno: službo so mi poiskali. Prihodnji teden nastopim. Prosim, ali je to kakšna komisija za samomore? To je navadna, ušiva posredovalnica za telefoniste.

SLUŽKINJA: Kje so vam pa dobili službo?

BREZPOSELNI: Tu, v hiši, v hišni centrali. Prejšnjega telefonista so odpustili, ker je preveč pil. Zdaj sem pečen! Zdaj imam službo.

SLUŽKINJA: Tudi midva s profesorjem sva si premislila. Profesor me bo vzel za služkinjo. Gospodinjila mu bom.

BREZPOSELNI: Privoščim vam. (*Profesorju*) Dedec in pol ste, profesor... Zdaj pa lahko gremo, ne? (*Mlademu človeku*) Kaj pa vi? Še zmeraj vztrajate?

MLADI ČLOVEK: Še zmeraj.

PROFESOR: Vas zgledi nič ne vlečejo?

MLADI ČLOVEK: Nič.

BREZPOSELNI: Saj ga ne bodo spustili skozi, brez skrbi. (*Mlademu človeku*) Veste, kaj so vam pripravili notri? Ne veste, jasno! Pritisnili so na založbo, kamor ste lani poslali svoje pesmi. Na založbi so obljubili, da vam bodo natisnili knjigo, če ne boste počeli neumnosti. Vem, da ni pošteno, kar delajo; človeka izsiljujejo. A bog pomagaj, tako pač delajo.

MLADI ČLOVEK: To že ni res. Pesmi mi niso hoteli tiskati.

BREZPOSELNI: Slišal sem, ko je predsednik komisije poklical direktorja založbe, če še drži dogovor glede vas. Videli boste notri. Ne bodo vas kar tako pustili na oni svet. Jaz vam seveda želim, da bi napravili tako, kot je za vas najboljše, ampak tole s knjigo je res. — Za vsak primer, če bi vam le dovolili: koliko daste za tole pištolo? Res je še partizanska, ampak dobro ohranjena. Poglejte, mazal sem jo. Cev ni še skoraj nič nagrizena. Vsekakor se je bolje ustreliti kot utoniti. Med brati: pet tisoč, pa je vaša.

MLADI ČLOVEK (ogleduje pištolo): Sprožilec je trd... Verjetno se rad zaskoči. Dva tisoč, več nimam.

BREZPOSELNI: Za dobro staro partizansko pištolo bi ta človek dal dva tisoč! Ga slišite, profesor? Rajši jo vržem v vodo.

MLADI ČLOVEK: Več kot dva tisoč ne dam. Rajši utonem.

BREZPOSELNI: Za dva tisoč ne dobim niti dveh steklenic konjaka. Tri tisoč. To je moja zadnja beseda. Naprej se ne pogovarjam.

MLADI ČLOVEK: Ste zanesljivo slišali, da me bodo tiskali?

BREZPOSELNI: Saj sem stal zraven. No, tri tisoč.

MLADI ČLOVEK: Celo knjigo ali samo izbor?

BREZPOSELNI: Kolikor vem, celo knjigo. Tri tisoč.

MLADI ČLOVEK: Če je tole o knjigi res, vam kupim zaboj konjaka. To vse spremeni. To vse odpira. Zdaj lahko delam. Delam in kaj storim. Pištolo si lahko zataknete za klobuk. Nisem kupec.

BREZPOSELNI: Potem je nočete?... Naj bo, dam jo za dva tisoč.

MLADI ČLOVEK: Kaj mi bo pištola?

BREZPOSELNI: Kakor hočete. Za ta denar jo lahko še zmeraj prodam. (*Spravi pištolo.*) Profesor, zdaj pa menda res lahko gremo vsi. Ga boste požirek?

PROFESOR: Bom ga. (*Služkinji*) Na zdravje vašega otroka! (*Mlademu človeku*) Na vašo knjigo! (*Brezposelnemu*) Na vašo službo. Na zdravje nas vseh skupaj.

ČLAN KOMISIJE (*odpre vrata*): Naslednji. Prosim, tovariš profesor!

PROFESOR: Hvala, mene kar črtajte in tole tovarišico tudi. Midva sva si premislila.

ČLAN KOMISIJE: Tako? Kakor hočete. (*Mlademu človeku*) Prosim.

MLADI ČLOVEK: Ali mi bodo res tiskali pesmi, če se odločim, da ostanem živ?

ČLAN KOMISIJE: Kolikor vem, vam jih bodo tiskali ne glede na to, ali ostanete živi ali ne. Mi smo prosili založbo za rokopis, ker ste ga omenjali v svoji prošnji. Povedali so nam, da vas niso mogli obvestiti o sklepu založniškega sveta, da je vaša zbirka sprejeta, ker ste se preselili, novega naslova pa niste sporočili. O drugem se bomo pa pomenili. Prosim, vstopite.

MLADI ČLOVEK: Potem je knjiga za gotovo sprejeta?

ČLAN KOMISIJE: Menda. Vsaj tako so rekli še pred desetimi minutami. Govoriti hočejo z vami zaradi nekaterih manjših popravkov in sprememb, ki jih predlagajo.

MLADI ČLOVEK: Potem umikam prošnjo.

ČLAN KOMISIJE: Me veseli. Torej nikogar več.

BREZPOSELNI: Kot vidite...

ČLAN KOMISIJE: Dobro. Pa nič. Še boljše! (*Stopi nazaj v svojo sobo.*) Vsi začnejo odhajati. Brezposelni je pri vratih, mladi človek je kot mesečen in gre proti izhodu, profesor že stoji, služkinja vstaja.

SLUŽKINJA (*se prime za trebuh*): Moj otrok! Zganil se je. Brca. Čutim ga, kako brca. Prvič je zabrcal. Živi! O moj bog, živi...